

Gherea: în preajma revoluției

Ioan STANOMIR

Universitatea din București
University of Bucharest
Personal e-mail: ioan.stanomir@gmail.com

Gherea – In the Eve of the Revolution

The present study is focused on the works and public action of Constantin Dobrogeanu-Gherea, one of the first Romanian ideologists of socialism. His thinking sided rather with the Mensheviks than with the Bolsheviks - he was, in many respects, a Romanian Kautsky - therefore, his name came to be forbidden or demonised during the dogmatic decades of Romanian communism. He showed that there existed the possibility of a democratic, non-liberticide Romanian left.

Keywords: modern Romanian history, Romanian history of political ideas, socialist thinking in Romania, Constantin Dobrogeanu-Gherea

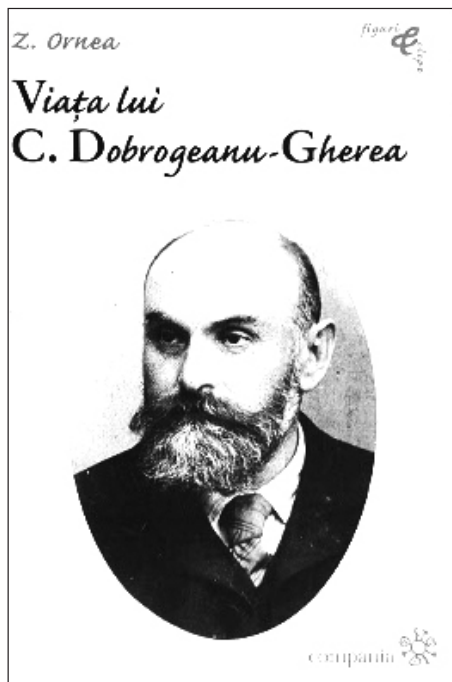

Sursă foto: <http://mnlr.ro/muzeul-digital/constantin-dobrogeanu-gherea/>

Odată cu Constantin Dobrogeanu-Gherea, România Vechiului Regat pătrundea vântul aspru al revoluționarismului rus. Nimic nu putea fi mai șocant, în deceniul șapte al secolului XIX, decât distanța dintre libertatea de expresie ideologică de dincolo de Prut și încremenirea polițienească din Imperiul țarilor. Alegerea existențială a viitorului Gherea în România făcea trecerea de la o condiție biografică la

alta. Conspiratorul narodnicist lăsa locul ideologului și scriitorului politic, îndrumător al social-democrației legale de la noi. Educația marxistă a lui Gherea, ce duce la abandonarea populismului originar, se petrece în acest spațiu al patriei sale de adopție. Episodul rocambolesc al răpirii sale de către Ohrana nu face decât să sublinieze delacajul dintre represiunea țaristă și relaxarea din România monarhică.

Biografia lui Gherea, ca și aceea a lui Stere, le putea apărea contemporanilor ca un fragment de roman. Doar pașoptiștii munteni mai încercaseră experiența exilului îndelungat și doar ei mai fuseseră descriși cu atâta insistență ca inamici ai statului și ai ordinii. Dar cazul celor doi frați inamici era deosebit prin dramatismul încheșării. Înaintea vieții lor românești, se afla viața lor revoluționară, nutrită din aceeași matrice a radicalismului narodnicist. Divergențele de mai târziu nu anulează un sens al moștenirii lor comune, o ereditate intelectuală rusă.¹

Destinul lui Gherea este inseparabil de cel al marxismului și de cel al revoluției. Nașterea primului stat comunist din lume este evenimentul care grăbește radicalizarea mișcării socialiste din România. Gherea nu abandonează, în anii de după 1917, fidelitatea sa față de moderația tactică și ideologică a socialiștilor germani. El este, acum, mai aproape de „renegatul” Kautsky decât de Lenin. Flacăra leninistă îl atrage, însă, pe fiul său, pe Alexandru. Ca într-un roman de Turgheniev, fiul alege calea revoltei, intrând în rândurile celor care ard, devorați de focul stalinist. Fiul lui Gherea piere, asemeni atâtor altor comuniști, în Marea teroare. Păcatul său este unul capital – Troțkismul. Asemănarea cu biografia lui Racovski este frapantă.²

Gherea este un destin-punte, legând România și dezvoltarea ei intelectuală de spațiul rus și de cel central-european. Unicitatea profilului său ține de o extraordinară capacitate de reinventare. În climatul constituțional al României, Gherea oferă imaginea gândirii marxiste epurate de fanatismul leninist. Deși nu a fost un revizionist, asemeni lui Bernstein, Gherea a crezut în posibilitatea schimbării, grație nu acțiunii violente, ci unei pedagogii intelectuale și presiunii

tenace. Revoluționarismul său a fost, spre a relua formula lui Sir İsaiah Berlin, imaginată pentru Herzen, unul lipsit de fanatism.

Ideea

Gherea este, pentru istoria intelectuală de la noi, un moment de inflexiune în mersul ideologiei critice. Disputa cu Maiorescu este unul dintre acele episoade în care confruntarea de idei are o incandescență specială. Miza este nu doar definirea unei direcții, dar și stabilirea perimetrului în marginile căruia se organizează autonomia literaturii. Ipotezele formulate acum vor avea consecințe pe termen mediu și lung.

Posteritatea lui Gherea, în anii de realism socialist a însemnat, înainte de toate, supralicitarea moștenirii sale critice. Sociologismul procustian comunist a descoperit în Gherea un precursor, iar textele sale, uneori dogmatice prin simplificările lor stângace, au servit ca model spre a ilustra eșecul maioreșcianismului. Anii de mai târziu au temperat acest entuziasm pentru metoda sa critică. Între scila exaltării și caribda negației absolute trebuie căutată acea cale de mijloc în lectura criticii literare a lui Gherea, astăzi.

Dincolo de tezismul materialist a cărui amprentă nu poate fi ignorată, proza critică a lui Gherea marchează un moment în cristalizarea unui sistem de citire al producției textuale. Sincronizarea cu Taine implică apelul la științificitate în interpretarea literaturii. Textul este redat unui context, definit de forțele care îl modelează. Gherea optează pentru o sinteză care îi aduce împreună pe Taine și pe Marx. Credința în determinismul social al actului creator este una dintre premisele sale fondatoare.

„Contemporanul”, revista ieșeană ce emulează exemplul „revistelor groase” din Rusia, este mediul în care se conturează această nouă abordare critică. Modernitatea lui Gherea este o formă de curiozitate intelectuală. Critica devine un discurs hibrid, în care se pot recunoaște aporturile altor domenii. Capacitatea sa de fascinație intelectuală este evidentă. Precedentul lui Gherea este urmat de alți critici. Tânărul Ibrăileanu este unul dintre aceștia. Interpretările lui Gherea apar, astăzi, uneori, ca mutilate de orbirea ideologică. Lectura lui Eminescu, în termeni materialști, evocă derivate staliniste de peste decenii. Proza intelectuală a lui Gherea durează în măsura în care stabilește un standard de sincronizare europeană, prin deschiderea ei prodigioasă.³

E. Lovinescu va privi campaniile împotriva gherismului și a sămănătorismului ca pe bornele activității sale intelectuale. Ceea ce Lovinescu apăra, tenace, este domeniul literaturii împotriva intruziunii teziste. Arta gândită militant și anexată ideologic, iată alternativa refuzată de Lovinescu. Simplificările deterministe ale lui Gherea sunt parte din acest curent reduționist. Dar critica lui Gherea depășește, în punctele

ei înalte, această tentație a tezei și dogmei. Gherea inventează, în maniera sa, o tradiție a criticii literare. Cei care o practică se revendică de la acest moment fondator.

Socialismul

Ideologul Gherea a fost, în anii de după 1948, tratat cu circumspecție de către aparatul ideologic al democrației populare. Caracterizarea viziunii sale se face în termeni familiari leninismului. Gherea este aruncat în același purgatoriu în care se află „renegatul” Kautsky. Locul său este printre cei care nu au avut capacitatea de a citi și intui sensul istoriei. Socialismul său a fost prin excelență unul insensibil la militantismul leninist.

Anatema stalinistă releva, în cele din urmă, natura fondului intelectual al lui Gherea, unul incompatibil cu radicalismul adamic al lui Lenin. Gherea este, până la capătul vieții sale, un socialist european clasic, ce refuză, concomitent, anarhismul și revizionismul lui Bernstein. În pofida aparențelor, în plan practic, Gherea este mai aproape de revizionism decât ar fi fost pregătit să accepte. Moderația programelor pe care le elaborează decurge din asumarea tacticii legale, ce exclude apelul la confruntarea directă cu statul. Social-democrația lui Gherea este afină cu social-democrația germană prin această înclinație reformistă. Gherea are imaginarul politic al unui menșevic, niciodată al unui bolșevic.⁴

Tranziția de la narodnicism la marxism face din Gherea, spre a relua un loc comun al istoriei ideilor de la noi, un echivalent local al lui Plehanov. Biografiile celor doi au în comun, la finalul lor, rezerva critică față de bolșevism. Istoria acționează în baza unor legi pe care voința umană nu le poate modifica. Revoluția bolșevică este o anomalie, din unghiul de vedere al marxismului ortodox.

Educația marxistă a lui Gherea s-a suprapus peste un moment privilegiat al radicalismului socializant de la noi. Anii de până la 1899 (acea „trădare a generoșilor” care nu e decât o mutație la nivelul unei elite animate de un crez umanitar jauresian) impun o direcție la nivelul spiritului public. Marginal ca impact politic efectiv, socialismul este influent în mediul de reflecție al tinerilor. Gherea realizează sinteza dintre umanitarismul pașoptist al unui C.A. Rosetti și direcția marxistă. Programul socialist este un program al democratizării politice și sociale. Concurența cu „radicalismul” lui Gh. Panu este un detaliu deloc nesemnificativ.

Ideologul Gherea este remarcabil prin tentativa de a aclimatiza marxismul, ca practică și discurs, la spațiul românesc. Legitatea istorică este zeitatea la care se închină Gherea. Socialismul este, în Europa avansată, ca și la periferie, o etapă de la capătul unui proces imposibil de evitat. Socialismul este nu o „plantă exotică”, ci efectul sincronizării modernizatoare. Ideile circulă, iar socialismul este una dintre acestea.

Disputa de la început de secol XX dintre Gherea și Stere este ecoul, bătăliei din spațiul rus. Poporanismul

este în căutarea unei căi românești specifice de evoluție. Democrația rurală la care aspiră Stere este versiunea revizuită a edenului comunei rusești. Poporanismul deschide un dosar al „datoriilor uitate”. Solidaritatea cu clasa rurală este evanghelia laică a unei întregi generații. Replica lui Gherea, ce culminează cu „Neoiobăgia”, este întemeiată pe aceeași încredere în legitatea istorică. România nu poate alege un drum al ei, departe de capitalism și de socialism. Industrializarea evocată de Gherea este un semn al emancipării din starea de minorat.

Moderația lui Gherea este, în ochii marxiștilor români de mai târziu, un stigmat. Lucrețiu Pătrășcanu este doar unul dintre aceștia. Ca și Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Pătrășcanu alege revoluția și crezul ei. El este un leninist, iar pentru leniniști partidul nu poate greși. Acest fanatism ascetic i-a fost străin lui Gherea. Socialismul său a fost străin, până la capăt, de impulsuri liberticide.

Note:

1. O recitare a lui Gherea din unghiul istoriei ideilor, la Cristian Preda, *Staulul și sirena. Dilemele unui marxist român*, Editura Nemira, București, 2002.
2. Biografia definitivă a lui Gherea este cea redactată de Z. Ornea, *Viața lui Constantin Dobrogeanu-Gherea*, Editura Cartea Românească, București, 1982.
3. O analiză a acestei direcții intelectuale, la același Z. Ornea, *Curentul cultural de la „Contemporanul”*, Editura Minerva, București, 1977. Analiza imaginarului său intelectual, la Z. Ornea, *Opera lui Constantin Dobrogeanu-Gherea*, Cartea Românească, București, 1983.
4. o lectură, la Michael Kitch, „Constantin Dobrogeanu-Gherea and romanian marxism”, în *The Slavonic and East European review*, nr 1/ 1977, pp.65-89.

Bibliography:

- Kitch, Michael. “Constantin Dobrogeanu-Gherea and Romanian Marxism”, în *The Slavonic and East European Review*, nr. 1/1977, pp. 65-89.
- Ornea, Z. *Curentul cultural de la Contemporanul / The Cultural Movement of Contemporanul*, Editura Minerva, București, 1977.
- Ornea, Z. *Opera lui Constantin Dobrogeanu-Gherea / The Works of Constantin Dobrogeanu-Gherea*, Cartea Românească, București, 1983.
- Ornea, Z. *Viața lui Constantin Dobrogeanu-Gherea / The Life of Constantin Dobrogeanu-Gherea*, Cartea Românească, București, 1982.
- Preda, Cristian. *Staulul și sirena. Dilemele unui marxist roman / The Stable and the Siren. Dilemmas of a Romanian Marxist*, Editura Nemira, București, 2002.